

KÖBLÖS ELEKNÉ EMLÉKEIMBŐL

Irodalomtörténészünk megállapítása, hogy a hazai magyar líra, majd novella és regény megújodása után 1970 már a dráma eszendeje volt. Ez igaz, ha a jelentkezések hangúlyán kívül számbavesszük a műfajok egyidejű továbbfejlődését is. Mi most megkíséreljük bedobni a köztudatba, hogy 1971 a hazai magyar emlékirat éve, de világért sem mondanók, hogy a memoárok felsorakozása — mert ez a tény — bármiben is felülmúlná a hamarabb kibontakozott líra, epikai formák és dráma idei újabb gyümölcsözőseit. Csupán a jelenséget regisztráljuk: egyre több és jobb a személyi visszatekintés, a naplószerű vallomás. Idei kiadásban az önéletrajzok szinte már egymást érik.

Valószínű (a pontosabb elemzés irodalomtörténészeinkre vár), hogy a gondolatosság költői-szépírói avantgardizmusa és a realista látást határozott magatartás-etikájával erősítő dráma tömeghódítása nélkül nehezebben kerülhetett volna sor a megtörtétek-elmúltak egyre gátlástalanabb, egyre nyíltabb felidezésére. A szórványos kezdeteket — Lám Béla szibériai idilljét, Gábor Ferenc már a második világháborúból vett hadifogolyélményét, Kovács István munkásdokumentumát — gondolati magasfeszültségű memoárok követték. Nagy István valósággal megújított mára trilógiává szélesülő életvallomásában, Méliusz József korrajza és Sütő András gyermekkor-idézése irodalmi siker lett, s most Kacsó Sándor került élre múltjának ébresztésével. Érdekes Bartalis János visszatekintője, belekóstoltunk Kemény János remek emlékiratába, s legutóbb mi közzöltünk egy-egy jellegzetes részt Szemlér Ferenc és Salamon László személyi feljegyzéseiből.

Az emlékirat azonban olyan műfaj, amely nemcsak tömeghatásában, hanem keletkezésében is jellegzetesen népszerű, életadóan sokgyökerű. A kor történelmi zuhataga mindenkié, ezért lehet érdekes a nem kimondottan szépirodalmi proveniencia is. Nem az író, hanem a néppolitikus Kós Károly egy vulkánikus visszaemlékezése járt például e napokban a kezünkben, s Karácsony Emma nagybányai művész-„palettája”. Mit nem adnánk egy színészünk korfestő glosszáéért vagy egy tanító, egy kémikus, egy orvos félszázados önéletrajzáéért! De tudunk az agrármérnök-professzor és volt EMGE-tanfolyamos Antal Dániel nyomás alatt álló emlékiratáról, Veress Pál munkás-önéletrajzáról (véresen szomorú része, az ákosfalvi kihallgatásról, folyóiratunkban jelent meg), s ma az RKP rehabilitált egykori éharcosáról szól az írás: Köblös Elek özvegyének, Kajlik Karolinának a visszaemlékezését mint a munkásmozgalom hazai történetének egyik jellegzetes fejezetét adjuk közre.

Feltörő emlékirodalmunkban az eszmélkedés két nagy szférája egyesül: egy különleges — Erdély múltjára sajátosan is jellemző — írásbeliség és a hagyományhűség. A vallomások szép élményt adó embersége s a történeti kutatás forrásanyagaként szereplő dokumentáció. Élünk mind a két megnyilatkozással minél bensőségesebben.

Balogh Edgár

Köblös Elekné Kajlik Karolina

Köblös Eleket 1922 későőszén ismertem meg. Medgyesre jött a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága képviselőjeként, hogy kapcsolatba lépjen az első kommunista pártsejt tagjaival, elbeszélgesse velük, s megfelelő segítséget adjon.

Zord, hófúvásos este érkezett meg, s mivel bátyám, Kajlik József ment ki elébe az állomásra, megkértem, hadd menjek én is vele, mert olyan kései órákban kevésbé feltűnő, ha férfi és nő együtt jár az utcán. Bátyám beleegyezően bólintott, és mire a vonat befutott, mi is a várakozók között voltunk. Bátyám rögtön meglátta a már ismert, magas, vállas, jól megtermett férfit, s miután észrevette, hogy ő is felismerte bátyámat, mi ketten szép lassan elindultunk hazafelé. Pár lépés távolságra jött utánunk Köblös, s csak az utcánkban csatlakozott hozzánk, amikor meggyőződött, hogy senki sem követi.

Hazaérkeztünk, megvacsoráztunk, és nagyon sokáig elbeszélgettünk, illetve Köblös beszélt, s mi legfeljebb a kérdéseire válaszoltunk. Mivel nemcsak közvetlen munkásmozgalmi problémákat fejtegetett, hanem az élet különféle megnyilvánulásait is úgy tudta feltárni, hogy a közelében levők bármelyike úgy érezte, mintha csak róla beszélne, jólesett me-

leg, együttérző hangját hallgatni. Édesanyám le nem vette róla a szemét, amikor arról beszélt, hogy 1910-ben katona volt Gyulafehérváron, s táviratban értesítették, hogy édesanyja nagyon beteg. Három napi szabadságot kapott, és az első vonattal hazautazott. Édesanyját ágyban, lesóványodva, elyengülve találta, sápadt arcán a tüdővész lángrózsáival. Fájdalom szorította össze a szívét, amint szeretett anyja egyre jobban halványuló arcát nézte, és arra kérte az orvost, vegyenek tőle vért, és mentsek meg az édesanyját. De hát abban az időben a vérátömlesztés még nem volt annyira ismert gyógy mód, mint napjainkban. Egy heti késéssel — édesanyja temetése után — tért vissza Gyulafehérvára az egészségéhez, mit sem törődve a büntetéssel, ami reá várt, hiszen szolgálati idejéből amúgy is már 312 napot töltött egyes zárkában, mivel mind a katonatársaival, mind a vele elkövetett igazságtalanságot soha nem hagyta szó nélkül.

A beszélgetésünket követő napon részt vett a megyesi pártsejt összejövetelén, szervezeti és politikai-gazdasági kérdéseket ismertetett s azután elutazott.

Ebben az időben — lévén a párt legális — Köblös Elek Marosvásárhelyen lakott keresztanyjéknál, a Dózsa-házaspárnál, az akkori Kemény Zsigmond utca 58. szám alatt. Nagyon sok munkásmozgalmi könyve volt az akkor szokásos szépirodalmi könyvek fedőlapjaival álcázva. Kacsó Ferenc mesélt, hogy ezek a könyvek sokaknak nyújtottak segítséget osztályöntudatuk kialakításához. Ha Köblös nem is volt Marosvásárhelyen, az ő vagy a Kacsó elvtárs cédulájával, vagy jelszó ellenében keresztanyja adta át a kívánt könyvet az illetőnek. Ilyenformán Kacsó Ferenc is ismerte Köblös könyvtárát, mely az ő meghatározása szerint mintegy kétezer kötetet tartalmazott. Sajnos, a könyvtárból semmi sem maradt meg, mivel mindketten illegálisan hagytuk el az országot, elvtársaink nagy része börtönökben sínylődött, keresztzülei pedig időközben meghaltak.

Másodszor 1923-ban, Kolozsváron a szakszervezeti kongresszuson láttam Köblöst. En is részt vettem a kongresszuson, mely — mint tudjuk — botrányba fűlt, mivel a II. Internacionálé hívei ki-provokálták a szakszervezetek kettészakítását.

1924 májusában Fehér Mária (igazi nevén Fazekas Erzsébet) elvtársnőt kísérttem el a szovátai pártkonferenciára, annak befejezése után pedig Köblöst kísérttem el Hétfaluba, pontosabban Cser-

nátfaluba, ahol egy idősebb házaspárnál, Köteles bácsiéknál volt a párt Központi Bizottságának egy rejtett lakása. Ebben az időben a párt már illegális volt, s így a fontosabb utasításokat a megyei párttitkároknak szóban vagy sokszorosított írásban, futárok útján juttatták el rendeltetési helyükre, esetleg citromlével avagy vegytintával írott levélben, amely fölé ceruzával írt hétköznapi dolgokról volt szó, s a titkosírást forró vasalóval vagy vegyszerrel lehetett előhívni. Mint-hogy a pártközpont és a megyei párttitkárok kapcsolatát részben az én közvetítemmel tartotta fenn Köblös, így elég gyakran voltam Csernátfaluban. Köblös még az illegálitás nehéz körülményei között is nagyon megnyerő tudott lenni, és mivel 1924-ben többször találkoztunk, nagyon megszerettem őt, és ajánlatára örömmel egyeztem bele házasságkötésünkbe.

1924. december elején Brassóba mentem Székelyékhez, a csernátfalusi Köteles bácsi vejéhez, akinek a lakását a más városokból érkező elvtársak számára mint befutó-helyet tartott fenn a párt. Késő este volt vonatom Nagybányára. Ferenczy Noémi elvtársnőnek kellett az országos rőpceakcióval kapcsolatban átadnom az utolsó utasítást. Jellemző Köblösre, hogy annyira ismerte az ország városait és olyan jó emlékezőtehetsége volt, hogy ahol csak egyszer is megfordult, oda nemcsak saját maga talált vissza, hanem olyan részletesen írta le a szóban forgó házat, hogy eltéveszteni nem lehetett. A futároknak a lerajzolt és betanult útleírás alapján kellett a lakást megtalálniuk minden kérdezősködés nélkül. Ez olyan biztonságérzetet adott az embernek, hogy még az ismeretlen városban is úgy járt-kelt, mint otthon, s biztos magartatása kevésbé tűnhetett fel a sziguranca ágenseinek.

Mivel a vonatom este 9 óra felé indult, még lett volna időm lepihenni. Alvásra azonban nem került sor. Megszólt az előszobában a csengő. Székelyné két civilruhás férfinak nyitott ajtót, s betessékelte őket a szobába. Én a konyhából a lefüggönyözött ablaküvegen át csak az arnyékukat láttam. Pár perces beszélgetés után elmentek, s akkor a következőket tudtam meg. A rövid párbeszéd így csattant el:

- Hol a férje?
- A moziban.
- Melyikben?
- Az Astrában.
- Hány órás előadásra ment?
- Az 5 órára.
- Mozi után mindjárt hazajön?

— Haza szokott jönni.

Miután elmondta Székelyné e párbeszédet, megkértem, nézzen ki, nincsen-e gyanús alak a közelben, Elhatároztam, hogy azonnal visszautazom Csernátfaluba Köblöst értesíteni a történetekről. A félnyolcas vicinálissal érkeztem meg, s miután elmondtam Köblösnek a történeteket, azonnal hozzáfogtunk a nélkülözhető iratok elégetéséhez, s a hamu eltüntetéséhez. A fontosabb iratokat Köblös egy erre a célra készített vastag sétapálcá belsejébe rejtette. Bár szintén izgatott volt, mégis látszólagos nyugalmal mondta Köteles bácsinak: „Mi most elme gyünk, utánunk semmi kompromittáló anyag magukra nézve nem marad. Ha jönnek a sziguranca emberei, és kérdezik, ki lakik maguknál, nyugodtan feleljék, hogy csak lakott egy idősebb ember, aki eljárogatott vadászni, de már több mint egy hete, hogy elment. Ha határozottan viselkednek, nem lesz bántódásuk.”

Elbúcsúztunk, s mentünk egy előre elkészített lakásba. 25—30 perc múlva már ott voltak a detektívek. Sajnos, nem segített a határozott magartatás s a bizonyítékok hiánya, mert az öreg Köteles házaspárt és 16 éves lányukat, Ilonkát, magukkal hurcolták, és kegyetlenül megkínózták. Bár tudták, hogy tőlük hová mentünk, nem árulták el Köblöst. Egyszerű emberek voltak, de becsülettel kitartottak a kapott utasítás mellett. Szeretettel őrzöm emléküket.

Köblös — bár volt bízalma az emberekben — a konspiratív munka követelményeinek, valamint kötelességérzetének tudatában nem maradt azon a helyen, ahova Székelyéktől mentünk, s így az éjszaka folyamán őt lakást cseréltünk, hogy tévútra vezessük a sziguranca ügynökeit, és megmentsük a párt fontos központi dokumentumait.

Engem reggel parasztszekéren bevíttek Brassóba, s onnan Marosvásárhelyre jöttem egy mozgalmon kívül álló ismerős családhoz. Felvettem az összeköttetést Mihály József elvtárral, aki Siklódi Albertnél a Vas Gereben utca 4. szám alatt bérelt egy szobát Köblös részére. Itt lakott 1925 januárjától augusztusáig.

Az illegális munka kényszerűsége miatt olyan magas fokú éberség alakult ki Köblösben, hogy a legsekélyebb gyanús jelenségre is felfigyelt, mérlegelte, következtetéseket vont le, s erre tanította mindazokat, akikkel együtt dolgozott a közös cél érdekében. Ezzel a tulajdonságával magyarázható, hogy hét hónapig tartózkodhatott egy olyan városban, ahol inaskodott, dolgozott a szakmai

felszabadulása után több asztalosmester-nél, szervezte a munkásokat, beszélgetett a paraszttal, tehát mondhatjuk, nemcsak a város nagy része, de a környező falvak lakossága is jól ismerte. Tanulmányozta az embereket általában, és rájött, hogy az a sziguranca-ügynök, aki fizetésért járja az utcákat, remélve, hogy Köblösre találva 10 000 lej üti a markát, egy idő múlva elfárad, s hajnali 3—4 órákor már behúzódik valahová. Ezt az időt használta ki Köblös, s ment el azokra a lakásokra, melyeket plenáris ülésekre s megbeszélésekre tartottak fenn.

Az 1924-es decemberi röpceakció következménye volt, hogy a Galac megyei párttitkár, Munteanu, szintén letartóztatták, de egy idő múlva szabadlábra helyezték. Jelentéstételre megérkezett Marosvásárhelyre, s Mihály elvtárs révén találkozót kért Köblöstől. Bár gyanús volt egy megyei párttitkár szabadon bocsátása, Köblös beleegyezett a találkozóra, mert tisztázni akarta a szabadlábra helyezés körülményeit — esetleges feltételeit. A városi vízműveknél kellett volna találkoznia Munteanuvval. Megbeszélte Mihály József elvtárral, hogy küldje a fiait arra a helyre játszani, s játék közben jól figyeljenek meg mindent. A találka este 6 órára volt kitűzve, de már 5 óra körül civilbe öltözött férfiak bújtak meg a vízművek környékén levő bokrokban. Az egyik fiú elszaladt, s jelentette apjának a látottakat. Mihály bácsi — a megállapodás szerint — nem ment Köblös után, hogy elkísérje a találkozóra, hanem messziről figyelte, amint Munteanu a vízművek felé sétált. A vízművek gépkezelője, Simon János, látván, hogy holmi gyanús alakok bújkálnak a bokrokban, telefonált a sziguranca-ára, s rövid idő múlva megérkeztek a helyi sziguranca emberei, megtámadták a bokrokban rejtőzőket, s csak miután kölcsönösen elpáholták egymást, derült ki, hogy a bokrokban rejtőzők a bukaresti sziguranca emberei voltak; személyesen akarták Köblöst kézre keríteni, aki akkor már „in contumaciam“ el volt ítélve tíz évre, s 10 000 lej vérdíj volt a fejére kitűzve. Így lepleződött le Munteanu árulása.

Köblöst nagyon bántotta ez az eset, s arra ösztökélte, hogy még közelebb férközzön az emberekhez, megismerje mind szellemi, mind fizikai képességüket, s ezek szerint állítsa őket a párt szolgálatába. A párt törvényen kívül helyezése sok elvtárs illegálisba vonulását s legtöbbször más városokba való áthelyezését vont maga után, s ezért új, ad-

dig ismeretlen emberek segítségét kellett igénybe vennie. Felhasználta a rokoni kapcsolatokat is gyűlések, találkozók, ideiglenes befutók számára. Egy ilyen hely volt a Hosszú utca 119. szám alatti ház. Itt lakott egy unokatestvére, Kiss Antalné, akinek férje mint kisiparos kovácsműhelyt tartott fenn. Ez azért is megfelelt, mert a házhoz nagy kert tartozott, amelynek végében szénaszín volt, s ennek kijárata a Kálvária útra nyílt. Ugyanezzel a céllal választotta marosvásárhelyi tartózkodása idejére Siklód Albert lakását, akinek a Főtéren újság-árus-bódéja volt, s bárki feltűnés nélkül újságot vásárolva átadhatott Siklódinak üzenetet, vagy ő adhatott át megfelelő jelszó ellenében utasítást. Az 1924-es és 1925-ös évben a párt legális működésének az illegálisra való átszervezése s emellett a legális lehetőségek felhasználása is nagy körültekintést, hatványozott éberséget követelt. Az elvtársak túzpróbája volt a letartóztatások alkalmával tanúsított igazi, kommunista magatartás, de voltak egyes esetek, hogy az emberek megtörttek, s az embertelen kínzások következtében magukra s néha másokra is vallottak. Egy ilyen eset a következő, s ez volt Munteanu esete is.

1924-ben az Egységes Szakszervezetek nagyszabedényi függetlenített titkára Roth Vili volt, s egy alkalommal Hétfaluba kísérte az összekötőt. Miután beszámolt Köblösnek az elvégzett munkáról, s a továbbiakra nézve kért utasítást, arra panaszkodott, hogy semmi pénze nincs, még az útiköltséget is kölcsön kérte. Köblös már a beszélgetés elején észrevette a Roth kabátja felső zsebéből kilátzó zöldes papírdarabkát, s amikor Roth levetette a kabátját, s kiment dolgára, Köblös ebből a zsebből egy százdolláros papírpénzt húzott ki. Visszatette, s mikor Roth bejött, megkérdezte, miért nem váltotta be a száz dollárt, hiszen akkor nem kellett volna kölcsönkérni pénzt az útra. Erre Roth hirtelen megdöbbent, s bevallotta, hogy nem bírta a sok verést, talpalást, de csak magára vallott. Bár mélyen érintette Köblöst mind Munteanu, mind Roth árulása, optimista természete soha nem hagyta elcsüggedni, inkább fokozottabb munkára serkentette.

Az 1924 decemberében letartóztatott elvtársak nagy részét Jilavára vitték, s csak az 1925. május 2-án kezdődött perre szállították vissza őket a bukaresti börtönbe. A Központi Bizottság kint lévő tagjai összeköttetésben voltak a bebörtönzött elvtársakkal, a vádirat is a kezükben volt, s így tudták, hogy nagyon sokan súlyos ítéletre számíthatnak. Ezért

elhatározták egyes elvtársak megszöktetését. A bebörtönözöttek egyrésze az RKP Központi Bizottságával egyetértve éhségsztrájkot kezdett, követelvényt szabadláb-
ra helyezésüket az ítélethirdetésig. 16 napos éhség- és 12 napos szomjúság-sztrájk után elérték céljukat, szabadláb-
ra helyezték őket az ítélethozatalig. Kacsó Ferenc, aki szintén le volt tartóztatva, de bizonyítékok nem voltak ellene, 1925. április 15-én szabadláb-
ra került a per megkezdéséig. Április 25-én Mihály József közvetítésével találkozott Köblössel, referált az elvtársak hangulatáról, egészségi állapotáról, s elválásuk előtt Köblös egy levelet adott át neki azzal, hogy Bukarestbe érkezése után azonnal adja át Alexandru Dobrogeanu-Gherea elvtársnak személyesen. A levélben a Központi Bizottság utasításai vannak, s el is jutottak a megadott címre.

A per megkezdését 1925. május 2-ára tűzték ki, s már néhány napja folyt a tárgyalás, amidőn egy napon 16 elvtárs nem jelent meg a tárgyaláson, köztük Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Marcel Pauker, Luka László, Tóth István, Ioan Cloțan, Ilyés József, Tordai Viktor, Szása Margulius és mások. Így sikerült megmenteni több elvtársat, akikre a börtön hosszú évei vártak volna.

Ugyancsak éberségének s rendkívüli konspiratív érzékének köszönhető Köblös, hogy 1926-ban idejében észrevette a szokatlan csendet, melyet az utca lezárása idézett elő. Köblös ekkor Bukarestben lakott, és a sziguranca már felfedte az utcát, s házról házra járva keresték. Házigazdái is felhívták a figyelmét, miszerint a biztonsági szervek házról házra járnak. Szólt házigazdáinak, hogy a kerten keresztül, amely egy másik utcára nyílik, elmegy. Sikerült is átugornia a kerítést, csak azt nem tudta, hogy a kerten túl meszesgödör van. Szerencséjére nem volt benne sok méz. Mivel már estére hajlott az idő, letisztította magát, s az éjszaka leple alatt elmenekült.

Engem 1925 augusztusában a párt határozata alapján Frank Artúrral egyetemben — aki szintén futár volt — elküldtek Moszkvába pártiskolába. Nem fejezhettem be az egyetemet, mert a KB 1926-ban hazahívott, azonban azon év nagy letartóztatásai következtében csak Bécsig jutottam el, ahol Jász Dezső (Lestyan) helyezett el a Grinzing kerület barakkakásainak egy szobájában. Nem mehetek tovább anélkül, hogy meg ne emlékezzem Frank Artúr tragikus sorsáról: miután elvégezte egyetemi tanulmányait, hazaküldték illegális pártmun-

Köblösné, kislányával (jobb szélen) és Berger Évával — Moszkva, 1936

kára, de a csehszlovák—román határ átlépésekor agyonlőtték.

Köblös 1922-től az RKP Központi Bizottságának, majd a politbűrónak a tagja, s 1924-től 1928-ig, vagyis a párt IV. kongresszusáig, a párt főtitkára. A vad terror következtében azonban a politbűró 1926 és 1928 között Bécsben tartózkodott. Itt végre újra találkozhattunk. Ausztriában megszületett kisleányunk, Karolina, de férjem csak öthónapos korában láthatta először.

1927-ben Köblös Bécsből illegálisan a csehszlovákiai Iglóra ment, ahol egy nyomdában az RKP illegális propaganda-anyagokat nyomtatott ki. Ütközben egy detektív felismerte, letartóztatták, s Beregrészásra vitték, ahol egy darabig titkolt a igazi nevét, de látván, hogy tagadásának már nincs értelme (fényképe ott volt a rendőrségen), felfedte magát. Ugyanakkor éhségsztrájkba lépett szabadláb-
ra helyezéséért. Mind az RKP, mind a többi kommunista párt tiltakozása megakadályozta Csehszlovákiát abban, hogy Köblöst kiadja Romániának, de kiutasították az országból. Áttették a szovjet határon, azonban Köblös visszatért Bécsbe, és csak 1928-ban ment Moszkvába a Komintern VI. kongresszusára, ahová az RKP IV. kongresszusa delegálta, s aztán Moszkvában is maradt mind az itthoni új vezetőség, mind a Komintern egyöntetű határozata alapján. Indokul hozták fel, hogy külföldről nem lehet eredményesen vezetni a hazai munkásmozgalmat, másrészt meg a párt Központi Bizottságának egyes tagjai között felmerült véleménykülönbségek következtében jobb, ha Köblös emigrációban marad Moszkvában, s ott ad segítséget hazai elvtársainak. Ezt csak azért említettem meg, mert bár Köblös fizikailag távol volt szülőföldjétől, elvtársaitól, munkakörétől, megszokott környezetétől, lel-

kileg sohasem szakadt el szeretett hazájától, s a remény, hogy majd még hazatérhet, erőt adott neki sok minden elvi-szerűsére.

Forradalmi lendülettel s odaadó párt-hűséggel vett részt az emigráció munkájában. Abban az időben már szép számmal voltak elvtársak Moszkvában, akik a román burzsoá-földesúri kormány üldözése elől ott menedékjogot és munkalehetőséget kaptak. Mint más nemzetiségű menekülteknek, a romániai politikai menekülteknek is megvolt a joguk, hogy saját klubjuk keretén belül közvetlenül is hozzájáruljanak a hazai munkásmozgalom — főleg anyagi — támogatásához. 1928 szeptemberében kisleányommal férjem után mehettem (idegen útlevéllel, persze), s Moszkvában végre együtt lehetett a család. Lakásunkon gyakran ke-resték fel az elvtársak Köblöst, többek között David Fabian, Bădulescu, az RKP képviselője a Kominternben, Cristin, Kahána Mózsi, Itzkovits Zsó, Berger Aladár, Horváth Emil, Frank Artúr és mások is, akiknek egy része, mint például Nicolau, Zalik, Leonin, a Nyugati Egyetem előadó tanárok voltak. A Nyugati Egyetem a nyugati országokból tanulni küldött elvtársak számára létesített intézmény volt, ahol lerövidített középiskolai szintű tantárgyakat, de főleg politikai gazdaságtant, dialektikus és történelmi materializmust adtak elő. Ugyanilyen típusú volt a Keleti Népek Egyeteme is. Köblöst mindig nagyon felizgatták ezek az összefüggések, amelyeken az elvtársak az otthonról közvetve vagy közvetlenül kapott híreket, értesítéseket, mozgalmi kérdéseket tárgyalták meg, s a segítség minél hathatósabb módszereiről beszélgettek.

Sajnos, az 1936—1938-as években a

személyi kultusz elhatalmasodása következtében jelentkező törvénysértések közös sorsra juttattak.

A Moszkvában eltöltött évek az emigráció teljes súlyával nehezédtek Köblös-re. Moszkvába érkezése után mind Georgi Dimitrov elvtárs, aki a Kominternben a balkáni államokkal foglalkozott, mind Kun Béla elvtárs, aki az első Magyar Tanácsköztársaság idejéből ismerte Köblöst, felajánlották, dolgozzon a Kominternben mint függetlenített pártmunkás. Köblös azonban a fizikai munkát választotta, mert nem akart az emigrációban megrekedni. Hazavágyott, dolgozni akart azon nép felszabadításáért, amelyet olyan jól ismert, s amelyből ő maga is sarjadt. Minden adottsága meg is volt hozzá, hiszen, akik ismerték, egyhangúlag elismerték szervező és szónoki képességét, de tragikumuk éppen az volt, hogy a megváltozott körülmények következtében s a nyelvismeret hiányában csak szakmai felkészültségét értékesíthette. Asztalos lévén, Moszkvában az 1-es számú repülőgépgyárban dolgozott. Gyakran jött haza gondterhelt arccal, s egy alkalommal kérdésemre, hogy mi a baj, elmondta: egy szaktársa az egyik drága, valután vásárolt gép meglazult csavarját kalapáccsal verte be. „Mintha belém verte volna — mondta. Köblös ugyanis olyan magas fokú szakmai képzettséggel rendelkezett, hogy egy ilyen felelőtlen magatartás valóságos fizikai fájdalmat okozott neki. A repülőgépgyár Moszkva ipari centrumának egyik legjelentősebb üzeme volt, s a legjobb szakmunkásokat foglalkoztatta abban az időben, így férjem jelképesen adta tudtomra, milyen óriási áldozatokat kell hozniuk egy elmaradt agrárállam dolgozóinak, ha valóban fel akarják építeni a korszerű technikán alapuló szocialista gazdaságot. Iparkodott szaktársai segítségére lenni, s ha kellett, kézzel-lábbal magyarázta a gépek szakszerű kezelését, karbantartásuk szükségességét, s a gépek szeretetét oltotta beléjük. Ugyanebben a gyárban dolgozott egy Zalai István nevű asztalos is, aki jól bírta már az orosz nyelvet, s így gyakran volt segítségére Köblösnek az ott dolgozók szakmai tudásának fejlesztésében.

Ebben az időben Moszkvában nagyon sok emigráns volt, s klubjaik keretén belül bizonyos nézeteltérések is felmerültek, amelyek, sajnos, néha áldozatok is követeltek (később ezeket a klubokat feloszlatták). Ilyen esetről lehetett szó, amikor 1929 augusztusában a

Az Előre 1922. március 5-i számából

A szocializmus a hadbíróság előtt!

Köblös elvtárs kihallgatása:

„Célunk a világ munkásságának egy hatalmas táborba való egyesítése volt és ma is biztos eszménknél diadala!” ...

A múlt héli számunkban technikai okokból kénytelenek voltunk formálisan, jogilag elutasítani Köblös elvtárs kihallgatását, miért is mostani számunkban e rem. fejünk másolatát szükségessé tartjuk helyrehozni.

A tárgyalás 24 ik napján Rusu és Menescu elvtársak kihallgatása után — kiket törvénytelen (ilegális) mozgalomba való részvétel vádjával Berger Aladár elvtárs kihallgatása következik. Berger elvtárs állapítja, hogy:

„A III. Internacionáléhoz való csatlakozást a munkásság részéről minden körülmények között szükségesnek

tartotta, mert a II. Internacionale elhárulta a munkásság érdekeit. De megváltozott a helyzet a III. Internacionale keletkezésével, mert ennek (örökös és szűk ingben van a proletariátus érdekeivel).

Berger elvtárs kihallgatása után Köblös: Elek elvtársat sőt illyik elő. Elmondja hogy egykoron munkás és hogy 18 év óta vesz részt a szocialista mozgalomban és sorsa a kommunizmus felé vezetett őt. Szerinte a világ munkásságának egyesítése kell, hogy kiharcolljon magának: egy jobb, egy igazságosabb és boldogabb életet.

„Célunk a világ munkásságának egy hatalmas táborba való egyesítése volt és ma is biztos eszménknél diadala!” ...

mondotta meg elől fejtél, de förtelmesen hitelt. Nyugat sajnálja, hogy az éminkezés a Regálal nem jött létre előbb elől ismeretlen okok-

biztonsági szervek őrizetbe vették Köblöst. Én azonnal felmentem az SZKP Ellenőrző Bizottsága elnökéhez, Jaroszlavszkij elvtárhoz, aki biztosított, hogy kivizsgálják az esetet, s méltányosan fognak eljárni. Novemberben Köblös haza is jött, megtérítették az elveszett munkaidő értékét, s szívzanatóriumba — Kiszlovodszkba — küldték, a Kaukázusba. A kezelés után elfoglalta munkahelyét a repülőgépgyárban. Ez a le tartóztatás nagy lelki megrázkódtatás volt Köblös számára, de optimista természeténél fogva menekülni iparkodott nehéz gondolataitól. Mesélni kezdett kisleányunknak, s ekkor ismertem meg én is életének egyes epizódjait.

Egy este például elmondta, hogy édesanyja első házasságának elsőszülött fia volt. Négy elemi osztályt szülőfalujában, Sáromberkén járt ki, s mivel nagyon szeretett volna továbbtanulni, édesanyja nagy áldozatok árán beíratta a nagyenyedi kollégiumba, de az anyagiak hiánya miatt csak három osztályt végezhetett. Marosvásárhelyre jött, beállt asztalosinasnak Vakarcz Lajos asztalosmesterhez. Bár keservesek voltak az akkori inasévek, mulatságosan tudta előadni azon idők egyes mozzanatait:

Mestere a bútrok hazaszállítására szamarat tartott. Ez a szamar olyan csökönyös volt, hogy a mesteren kívül senkire nem hallgatott. Egy alkalommal, mondja, elkészültek bizonyos bútordarabok, az inasok felrakodtak a szekérre, s elébe fogták a szamarat. Indulni kellett volna a bútorkal, ám a szamar meg sem mozdult. Hiábavaló volt minden nógató, simogató, cirógató, a kockacukrot nagy kegyesen ropogtatta, de rendületlenül állt egy helyben tovább. Egyszer csak nyílt az ajtó, megjelent a mester, s csak egyet kiáltott. A szamar — nemhiába volt az — úgy megindult, hogy a bútrok szinte leestek a szekérről, pillanatok alatt az utcán termett, s folytatta útját nagy buzgalommal. Látni kellett volna, mint simulnak el a ráncok Köblös homlokán kisleányunk csengő kacagása hallatára.

Más alkalommal inaséveinek egy napi programját mesélte el:

Hideg téli hajnal, s a kisinas elgémbedve kel fel a műhely padlójára terített szalmazsákról. Hamar felöltözik, veszi a vizesvedret és a baltát, megy a Marosra, ahol léket vág, megmeríti a vedret, s viszi a friss vizet haza. Azután az istállóba megy, megeteti, megitatja a szamarat, kitarakítja az istállót, majd tűzifát aprít és visz be a konyhába, befűt, s végül a mester és mesterné lábbeli-

Köblösné Szamarkandban, munka közben (1954)

jét pucolja ki. Ha pontosan 6 órakor nem volt a gyalpad mellett, akkor azt a háta sínylette meg, mert végigtáncolt rajta a mester nadrágszíja. Íme, egy tanonc „bemelegítője“ a 12 óras munkanaphoz a XX. század első éveiben! A munkanap befejezése után pedig, miután a segédek elmentek, a műhely, szerszámok elrendezése s egyéb ház körüli munkák végzése várt még a tanoncra.

Az idő telt, teletgett, s a következőket is megtudtam: Köblös Elek 1905 áprilisában szabadult fel a Marosvásárhelyi Iparhatóság kiállította munkakönyv alapján. Egy ideig Marosvásárhelyen dolgozik. Mivel már inas korában — az egyik segéd révén — megismerkedett a munkásmozgalommal, s felszabadulása után tagja a famunkások szakosztályának és a szocialista pártnak, munkahelyét gyakran kell változtatnia, mert munkaadóival — Bustya, Mestitz, Vakarcz — állandó konfliktusban volt a munkalehetőségek javítása érdekében. 1906 végén Budapestre megy dolgozni, de 1908-ban visszatér, mivel katonai szolgálatra kellett jelentkeznie.

Jó rajzoló volt, ami már inas korában is kitűnt, s inaskodása második évében tanítómestere nemcsak a bútrok tervrajzát bízta rá, hanem — kivételesen — már fizetést is adott neki. E képességénél fogva került katonáskorában a hidászokhoz Gyulafehérvárra. Felettesei hamar észrevették tehetségét, fel is használták, s jutalomképpen előléptették, de — mondta nevetve — tizedesi rangnál magasabbra soha nem vitte, mert a lealázó bánásmódot — melyet különösen az őrmesterek gyakoroltak az egyszerű katonák felett — soha nem hagyta szó nélkül. Így állandó ingadozás kísérte katonai szolgálata idejét, hol rangra emeltek, hol lefokozták. 1911-ben szerelt le.

Édesanyja már nem élt, viszont anyja második házasságából volt három fiú- és egy leánytestvére, Mariska. A fiúk már nagyok voltak. Mariska még kiskorú, s apjuk halála után — 1914-ben — idegeneknél cselédeskedett. Nagyon szerette kis hűgát, s rokonoknál akarta elhelyezni, fedezni a nevelés költségeit, de az illetékes szervek nem engedték át neki hűga neveltetését azzal az indoklással, hogy — veszedelmes kommunista. Csak később, 1920-ban sikerült hűgát varrárszabászatra taníttatnia, s 1924-ben Szatmárra küldte a Nyisztor családhoz, ahol elvtársias szeretetben részesült.

1912 nyarán már újra Budapesten van, s itt éri az első világháború kitérője is. A háború befejezése után ismét Budapestre kerül, s a bukaresti Politikai Könyvkiadó 1969-ben megjelent *1919, în sprrijinul Republicii Ungare a Sfaturilor* című kiadványában többen is megemlékeznek Köblös forradalmi tevékenységéről az első Magyar Tanácsköztársaság létrehozásáért, majd védelméért. Szolnok védelmében, vagyis már a visszavonulást fedező harcokban megsebesült, de akkor is mindig elől jár, nem hagyja el csapatstétét, míg biztonságba nem kerülnek. Később egy vasutas unokabátyja — Köblös Gyula — segítségével Bécsbe menekül. Térldővése nem volt veszélyes, s ahogy begyógyult, a hazatérés volt legfőbb gondja. Itthon, Erdélyben felvette az összeköttetést az elvtársakkal. Soós József is mesélte, hogy már szombaton este, ahogy kikapták a fizetésüket, tehát telt útiköltségre, kenyérrrel s szalonnával felpakolva útnak indultak, s a marosvölgyi munkásokat szervezték. Gyűléseket vezettek, ahol Köblös osztályöntudatot oltott a munkásokba, s a nemzetközi szolidaritás szükségességét hangoztatta a közös ellenség, a nemzetközi burzsoázia ellen. S ez így folytatódott hétről hétre, hónapról hónapra. Otthon, munkában az idő rohant, míg kint, az emigrációban vágyakozása a hazai munka után a napok múlását csigalassúságúra csökkentette.

1933-ban újra őrizetbe vették Köblöst és hiábavaló volt minden igekezetem, nem sikerült elhárítanom férjem újabb lelki megrázkódtatását. Száműzték Szibé-

riába — Tomszkba —, ahol három évet töltött és dolgozott szakmájában. Én kislányunkkal Moszkvában maradtam, gondolván, hogy így nagyobb segítségére lehetek Köblösnek, akit ismertem mint kommunistát s párthűségében, odaadó, önfeláldozó munkájában soha egy pillanattig sem kételkedtem.

A három évi száműzés egyúttal iskola is volt számára. Annyszera elsajátította az orosz nyelvet, hogy aktívan vehetett részt az üzem nemcsak termelési, de kulturális-nevelő munkájában is. Jó szakmai felkészültsége volt, s mivel tudásából minél többet kívánt munkatársainak átadni, szakmai előadásokat tartott nekik. Sokszor csodálattal néztem föl rá. Ezt az embert a sok megpróbáltatás — mint acélt a tűz — még csak jobban megedzette. Nem roppant össze, nem törték meg az események, tovább dolgozott, remélt, várt, várta azt a pillanatot, amikor azt mondják neki: „Elvtárs, hazautazhatsz!”

1937. november 16-án Köblöst ismét le tartóztatták, aznap délelőtt engem is őrizetbe vettek, leánykánkat pedig gyermekotthonban helyezték el. Nem tudom, nem is tudtam meg soha, mivel vádolták konkrétan Köblöst.

1956-ban az illetékes szervek Moszkvában hivatalosan, írásban is, tudomásomra hozták, miszerint a Köblös ellen emelt összes vádak alaptalanok, s dossziéjét megsemmisítették, vagyis „post mortem” rehabilitálták.

Íme, dióhéjban, visszaemlékezésem arra az emberre, akinek a dolgozók jólétéért folytatott harc volt éltető eleme. Forró hazaszeretete, odaadó párthűsége megingathatatlan volt.

Hálás vagyok pártunknak, hogy Köblös Elek születésének 80. évfordulója alkalmából véget vetett a Köblös személye körüli mendemondának, s visszaállította őt arra a helyre, amelyet megérdemelt: a Román Kommunista Párt megalakításáért, a dolgozók politikai, kulturális, anyagi jólétéért, hazánk különböző nemzetiségű dolgozóinak testvéri együttműködéséért küzdő, félelmet nem ismerő, önfeláldozó elharcosok sorába.

Marosvásárhely, 1971 nyarán